

WIDGREN, M. (1983): Settlement and Farming Systems in the Early Iron Age. Stockholm Studies in Human Geography 3. Stockholm.

ZIMMERMANN, W. H. (1992): Die Siedlungen des 1. bis 6. Jahrhunderts nach Christus von Flögel-Eek-höltjen, Niedersachsen. Die Bauformen und ihre Funktionen, Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet, Band 19, Hildesheim.

Monika Baumanová

Potenciál formálních a neformálních prostorových analýz pro sledování vývoje a uspořádání středověkých vesnic

Abstract

The article summarises the development and preferential use of formal and informal methods for the study of specific archaeological contexts. It evaluates how these two approaches that have so often stood in opposition can be used on the archaeological sites of deserted medieval villages. The villages of Mstěnice and Pfaffenschlag are presented as case studies and on these it is demonstrated how e.g. visibility analysis can be used to reveal new facts and offer new perspectives on the interpretation of space and architecture routinely found on medieval village sites.

Keywords: medieval villages, visibility analysis, role of village green, settlement structure, perception of space

Stále významnějším trendem v české i zahraniční archeologii se zejména v posledních dvou desetiletích ukazuje využití a rozpracování metod, které reprezentují zodpovědný přístup k získávání a zpracování archeologických dat. Například důležitost nedestruktivní archeologie si uvědomujeme stále více a její výhody pro moderní archeologii zde není třeba diskutovat. Jako součást trendu zodpovědného přístupu k archeologickým datům, který je stále aktuálnější, bychom však měli chápat i jakoukoli opětovnou evaluaci a reinterpretaci výsledků z lokalit již v dřívějších letech prozkoumaných odkryvem. Je stále spíše smutným pravidlem v archeologickém prostředí Evropy i jinde, že výsledky (a potažmo

i interpretace) původních exkavací a výzkumů, i když byly provedeny i třeba před více než 50 lety, jsou brány jako jakási nezpochybnitelná „fakta“. Mnoho badatelů zabývajících se lokalitami, kde již dříve jiný archeolog provedl odkyv, se už potýkalo s nastolením diskuze nad původními interpretacemi. Často je to proto, že výzkumníci, kteří na daných lokalitách provedli první větší výzkum, jako by měli monopol na „svá“ naleziště. S příklady takových lokalit se setkáme téměř všude ve světě, je to například Clarkův výzkum na lokalitě Star Carr v Anglii (CLARKE, Grahame, 1954) nebo Kirkmanův na Gede v Keňi (KIRKMAN, James, 1954). Archeologové by přitom měli chápat jako svou povinnost vracet se ke starším výzkumům a vytěžit maximum z již provedených exkavací na různých lokalitách pomocí nabídnutí nových pohledů na minulost těchto míst. Pro zodpovězení nových otázek, které se objevují spolu se stále postupujícím teoretickým vývojem archeologie, je hledání nových způsobů uchopení již dříve získaných dat stejně důležité jako využití moderních metod a technologií pro opětovné zkoumání známých lokalit nebo hledání nových.

Od počátku je však nutné si uvědomit, že v minulosti získaná archeologická data jsou nutně ovlivněna v dané době obvyklými standardy práce a teoretickým přesvědčením badatelů. V řadě základních teoretických textů o archeologii se dozvíme, že teorie vstupuje a projevuje se již i ve fázi sběru terénních dat (JOHNSON, Matthew, 2010), a je proto žádoucí přistupovat k těmto datům s patřičnou znalostí politických podmínek a standardů archeologického výzkumu v době, kdy byla tato data získána či zpracována. I samotná půdorysná data nabízená autory výzkumů jsou otevřená kritice. Nicméně pokud se rozhodneme je respektovat, můžeme je stále analyzovat a interpretovat alternativními způsoby. Ideální pro opětovnou evaluaci či doplnění původních interpretací se proto jeví takové způsoby analýzy, které by umožnily využít těchto dat pokud možno bez nutnosti odvolávat se pro verifikaci na dřívější interpretace s nimi spojené. Do tohoto druhu analýz je možné zahrnout i některé metody prostorové analýzy studující využití a chápání prostoru lidmi v minulosti. Je to proto, že k jejich aplikování je většinou třeba pouze dobré zachování půdorysů staveb na lokalitě, pokud bylo využito pro zhotovení detailních plánů lokality během jejího odkryvu. Výsledky jedné z takových prostorových analýz aplikovaných na zaniklých středověkých vesnicích Pfaffenschlag a Mstěnice na území České republiky jsou v tomto příspěvku prezentovány a porovnány s původními interpretacemi za účelem zjistit, nakolik se tyto interpretace doplňují.

1. Využití prostorových analýz na lokalitách středověkých vesnic

1.1. Všeobecná teorie prostorových analýz

Vlastních prostorových analýz je dnes již poměrně široké spektrum a jsou v archeologii vyvíjeny už několik desetiletí s mírně stoupající a klesající intenzitou v důsledku kolísajícího zájmu o tuto problematiku. Už v 60. letech 20. století se po zkušenostech antropologie objevují studie, které zdůrazňují relativnost v chápání prostoru a úzký vztah kulturního kontextu a vnímání strukturálních pravidel v prostoru. Jako příklad lze uvést

Littlejohnovy studie etnika Temne ze Sierra Leone (LITTLEJOHN, James, 1963 a 1967). Za jeden z dalších důležitých zlomů lze považovat objevení a prosazování neformálních a „nestatistických“ metod v prostorové analýze přibližně od 80. let 20. století.

Je zajímavé, že v tomto zlomovém období hrál významnou roli Ian Hodder, kdy ze spoluautorství na jedné ze studií zaměřených na hluboce matematické způsoby zpracování prostoru v archeologii (HODDER, Ian a Clive ORTON, 1976) se paradoxně vyvinula jeho nedůvěra ve výpovědní schopnost výlučně statistických a formálních metod v analýze prostoru. Hodder následně publikuje či edituje studie, kde se mimo jiné již objevují i nové formulace chápání prostoru (např. HODDER, Ian, 1978, 1982, 1986, 1989). V 80. letech se objevila již řada dalších prací. Nejvýraznější v tomto období je právě vývoj teorie prostoru v archeologii, který se inspiroval řadou výzkumů v dalších vědních oborech, jako je teorie architektury, sociologie, antropologie, etnografie, psychologie apod. Badatelé si uvědomili, že vztah člověka a prostoru je dynamický a reflexivní (PARKER PEARSON, Michael a Colin RICHARDS, 1997) a tento vztah je možné studovat řadou metod. Tyto metody byly vyvíjeny především jako reakce na distribuční analýzy, zaměřené téměř výhradně na artefakty po vzoru behaviorální archeologie (např. BINFORD, Lewis, 1981). Tyto distribuční analýzy nabízely pouze jeden úhel pohledu prostřednictvím pouze jedné velmi specifické složky kultury, kterou představují (movité) artefakty, a nechávaly stranou další archeologům přístupná data, jako je zastavěný prostor samotný.

V oblasti formálních metod se jako nejvýraznější ukázaly studie vycházející z teorie architektury, rozpracované především Hillierem a Hansonovou (HILLIER, Bill a Julienne HANSON, 1984). Tyto metody byly využity řadou badatelů pro výzkum zastavěného prostředí, a to především v Evropě a v kontextech staveb spojených většinou jen se specifickou činností či složkou společnosti. Lze zmínit Anderssonův (ANDERSSON, Annika, 1997) výzkum švédského středověkého hradu, výzkum skotských *brochů* z doby železné provedený Sally Foster (FOSTER, Sally, 1989) nebo výzkumy vnitřního uspořádání prostoru ženských a mužských klášterů Roberty Gilchristové (GILCHRIST, Roberta, 1994). Na základní teoretickou práci Hilliera a Hansonové (HILLIER, Bill a Julienne HANSON 1984) navázala pak další aktuální Hillierova práce, která dále rozvíjí v 80. letech nastolené otázky a zabývá se dalšími způsoby studia interakce člověka a prostoru, jako je například analýza dohlednosti (HILLIER, Bill, 2007).

Co se týče neformálních metod a hledání pravidelností v prostoru nematematickými metodami, tyto vycházejí především z teorií sociologie, psychologie či z etnografických výzkumů. Věnoval se jim například Preziosi (PREZIOSI, Donald, 1983) nebo Rapoport (RAPOPORT, Amos, např. 1980) a na toto téma byly publikovány i sborníky jako Social archaeology of houses (SAMSON, Ross, 1990). V zásadě se neformálních metod analýzy prostoru dotýká i celá teorie fenomenologie rozpracovaná postprocesuální archeologií (např. TILLEY, Christopher, 1994).

Kupodivu to byly spíše právě formální metody, které byly více kritizovány, a to především kvůli tomu, že ignorují symbolický význam určitých míst v rámci určitého

celku nebo že ponechávají malý prostor pro interpretace, které by vzaly v potaz např. kulturně specifické způsoby chápání soukromí (PARKER PEARSON, Michael a Colin RICHARDS 1997). To je způsobeno především tím, že ve formální prostorové analýze, ať už domů nebo celých sídel, je třeba brát zpočátku všechny jednotlivé celky prostoru (pokoje, ulice apod.) jako „sobě rovné“ a až z vlastní analýzy pak může vyplynout jejich hierarchie či význam v daném prostoru. Ačkoli tato kritika je platná, pokud po provedení formálních prostorových analýz následuje vyhodnocení výsledků ve světle dalších dat, která jsou případně k dispozici, jako jsou např. poznatky o symbolismu určitých budov, pak mohou formální metody poskytnout velice silné argumenty.

Formální a neformální metody dělí i další „bariéra“. Na mnoha lokalitách, zejména těch s relativně malou rozlohou, se setkáváme s nedostatkem prostorových dat pro statisticky či matematicky přesvědčivé analýzy. Například na lokalitě s celkovým počtem deseti domů je vzorek dat příliš malý na to, aby bylo možné provést statisticky „přesvědčivou“ formální prostorovou analýzu, která by mohla všeobecně vypovídat o významu zastavěného prostoru na této lokalitě nebo jí podobných. Jednou z možností, jak přelomenout tento problém, je získat srovnání s jinou lokalitou podobného typu nebo pokud možno sledovat vývoj dané lokality v čase a srovnávat případné prostorové změny. Toho využil např. Chapman (CHAPMAN, John, 1990), který ve své studii bulharských *tellů* sledoval prostorové změny na měnícím se poměru zastavěné a nezastavěné plochy v čase.

Ve zkratce se dá říci, že žádná metoda analýzy prostoru a jeho uspořádání není univerzálně vhodná. Před její aplikací je třeba se zamyslet především nad druhem a kvalitou dat, která máme k dispozici. Je to naopak výhodou analýz, které byly teoreticky rozpracovány především v 80. letech a aplikovány na řadě lokalit v 90. letech 20. století, že mohou být upravovány podle kontextu a otázek, které chceme s jejich pomocí zodpovědět.

1.2. Specifika a vhodnost prostorových analýz pro zkoumání zaniklých středověkých vesnic

Metody prostorových analýz, a to především ty formální, byly využity již na řadě lokalit, ale je pravda, že se jedná spíše lokality s nějakým „speciálním“ typem prostředí, spojeným většinou s vyššími vrstvami společnosti. To platí například o již zmiňovaném zkoumání klášterů (GILCHRIST, Roberta, 1994) nebo hradů a domů šlechty (ANDERSSON, Annika, 1997; FAIRCLOUGH, Graham, 1992; RICHARDSON, Amanda, 2003a) nebo ceremoniálních prostranství (RICHARDSON, Amanda, 2003b). Výzkumy „běžných“, méně rozlehlých či nemonumentálních staveb a lokalit, kam bychom mohli zařadit i vesnické prostředí, jsou zatím stále spíše v menšině.

Přitom platí, že metody jako ty rozpracované Hillierem a Hansonou (HILLIER, Bill a Julienne HANSON, 1984) v 80. letech a dále rozvíjené Hillierem (HILLIER, Bill, 2007) jsou obzvláště vhodné i pro studium vesnického prostředí. Tyto metody jsou založeny na myšlence, že zásadní prvek, který můžeme pozorovat na prostoru vytvářeném lidskými

společnostmi, je protiklad soukromého a veřejného (*private x public*). Tato myšlenka samotná vychází už z přesvědčení strukturalismu, že lidské myšlení se orientuje a chápe svět pomocí protikladů. Přístupová analýza i analýza dohlednosti představují způsoby, jak odhalit toto chápání protikladů určitou kulturou, pokud předpokládáme, že je zakomponováno v zastavěném prostředí, které tato kultura kolem sebe vytvářela (PARKER PEARSON, Michael a Colin RICHARDS, 1997). Otevřené prostory, rovné široké ulice, místnosti a prostory, do kterých je přímý výhled z vnějšku budovy, jsou tedy chápány jako více „veřejné“. Naopak prostory, do kterých je znesnadněn přístup či výhled jejich umístěním v postranních uličkách, v zadních traktech domů nebo za různými vizuálními bariérami, jsou chápány jako více „soukromé“. Pomocí tohoto konceptu tak můžeme studovat jakékoli zastavěné prostředí, pokud se nám dostatečně zachovala jeho struktura (např. HILLIER, Bill, 2007).

Výzkum středověkých vesnic na evropském kontinentu je stále se rozvíjejícím tématem, s nímž mnohé související otázky stále čekají na své prozkoumání. Zaniklých středověkých vesnic je v Evropě obrovské množství. Pouze zlomek z nich byl zatím nějakým způsobem archeologicky prozkoumán a kompletní výzkum zahrnující exkavaci byl proveden pouze v některých z nich. Tyto vesnice se pak stávají jakýmsi „modelovými typy“ tohoto druhu lokality. Snad každá země má nějakou svou modelovou zaniklou středověkou vesnici – v Anglii lze jmenovat Wharram Percy (BERESFORD, Maurice a John HURST 1990), v České republice Mstěnice (NEKUDA, Vladimír, 1985, 1997, 2000). Mnoho dat o zaniklých vesnicích v evropských zemích navíc pochází ze záchranných výzkumů (VAŘEKA, Pavel, 2004) a jsou málokdy předmětem dalších analýz.

Vývoj středověké vesnice je tradičně představován jako vývoj podle typologie stavební konstrukce domů, základních hospodářských celků a způsobu zemědělství. Nález keramiky, kterých je většinou hojnost, slouží k dataci dané vesnice či určení účelu jednotlivých staveb a místností. Z konstrukčních prvků domu se pak podobně usuzuje o jeho stáří a souvislosti s typem hospodářství, rozdílnost mezi domy se interpretuje jako odraz sociálních rozdílů či zaměstnání obyvatel, celková podoba vesnice se pak vztahuje k historickým událostem, regionálnímu vývoji či ekonomickému významu dané lokality. Tyto přístupy k interpretaci vesnic mají samozřejmě své opodstatnění. Mým cílem je však poukázat na to, že problematice středověkých vesnic je třeba se věnovat z mnohem širšího úhlu pohledu a s využitím inovačních metod a postupů, které umožní položit si nové otázky a vidět další aspekty středověkého vesnického života.

Jednou z vhodných metod pro tento účel je právě aplikace formálních i neformálních způsobů prostorové analýzy. Ty nám umožňují zkoumat například vnitřní uspořádání středověkého vesnického domu. Například i dva stejně stavebně koncipované trojdílné domy v sobě mohou obsahovat rozdílné koncepty orientace vchodu, dohlednosti, mít prostor uspořádaný na různém počtu úrovních, a tak v sobě obsahovat rozdílné koncepty chápání prostoru. Stejně tak dvě podobné hospodářské usedlosti mohou při podrobnějším zkoumání rozložení a typu jednotlivých staveb prokázat např. rozdíly

v chápání zahlobených a nadzemních staveb. Celkový půdorys vesnice pak může svědčit nejen o jejím typu, ale také o jejím případném vnitřním rozdělení na „čtvrti“ podle orientace domů nebo rozdílného pojetí zastavěného prostoru v jednotlivých částech. Je zřejmé, že podobné analýzy nám mohou poskytnout především „inspiraci“ pro další bádání. Můžeme objevit rozdílné koncepty prostoru v rámci vesnic a jejich vývoji, ale případné odůvodnění tohoto vývoje nebo odpověď na otázku, proč pozorované uspořádání hospodářského dvora se zdálo v jedné části vesnice optimální, a v druhé ne, zůstává otevřena dalším spekulacím. Tak mohou být výsledky prostorových analýz nadále interpretovány v souvislosti s daty získanými z jiných analýz a na základě řady dalších teoretických hypotéz. V každém případě, objem prostorových dat o středověkých vesnicích a jejich další několikanásobný nárůst v budoucnu činí zaniklé středověké vesnice ideálním a důležitým typem archeologické lokality, na který by prostorová archeologie měla zaměřit svou pozornost.

2. Příkladová studie zaniklých středověkých vesnic v České republice

2.1. Způsob zkoumání

Pro příkladovou studii zde byly vybrány dvě zaniklé středověké vesnice, již v dřívějších letech prozkoumané odkryvem, obě z oblasti Moravy. Aplikace zmiňovaných prostorových metod v Čechách je v současnosti značně omezena, a to proto, že zde výzkum středověkých vesnic začal probíhat později a většinou na bázi nedestruktivního povrchového průzkumu. Jak již bylo zmíněno výše, pro provedení prostorových analýz je důležitá dobrá (publikovaná) dokumentace prostorových poměrů lokality. Z odkryvem již prozkoumaných vesnic byly proto vybrány Mstěnice a Pfaffenschlag, a to především díky tomu, že byla do detailu publikována jejich půdorysná data, která se nabízejí k další analýze. Výzkum vesnice Pfaffenschlag nabídl především výbornou dokumentaci jednotlivých domů (NEKUDA, Vladimír, 1975); výzkumy Mstěnic potom dobře dokumentují zejména chronologický vývoj vesnice (NEKUDA, Vladimír, 2000).

Jak vyplývá z přehledu teorie a vývoje prostorových analýz nastíněného výše, pro každý typ kontextu je třeba vybrat takové metody a pokládat takové otázky, jejichž využití a zodpovězení daná data umožňují. Ke zkoumání těchto vesnic byly využity především formální metody zkoumání hloubky prostoru (HILLIER, Bill a Julienne HANSON 1984, GILCHRIST, Roberta, 1994) a neformální metody zkoumání dohlednosti a orientace vchodů popisované a komentované celou řadou autorů zabývajících se prostorovou archeologií (např. HILLIER, Bill a Julienne HANSON, 1984; HODDER, Ian, 1978; LAKE, Mark a Patricia WOODMAN 2003) a fenomenologií (např. DREWETT, Peter a Sue HAMILTON 1999; HAMILTON, Sue a John MANLEY 2001; TILLEY, Christopher, 1994).

2.2. Mstěnice

Jak již bylo zmíněno, v případě Mstěnic je dobře dokumentovaný chronologický vývoj vesnice, který byl několikrát přerušen katastrofickými událostmi, po kterých byla vesnice

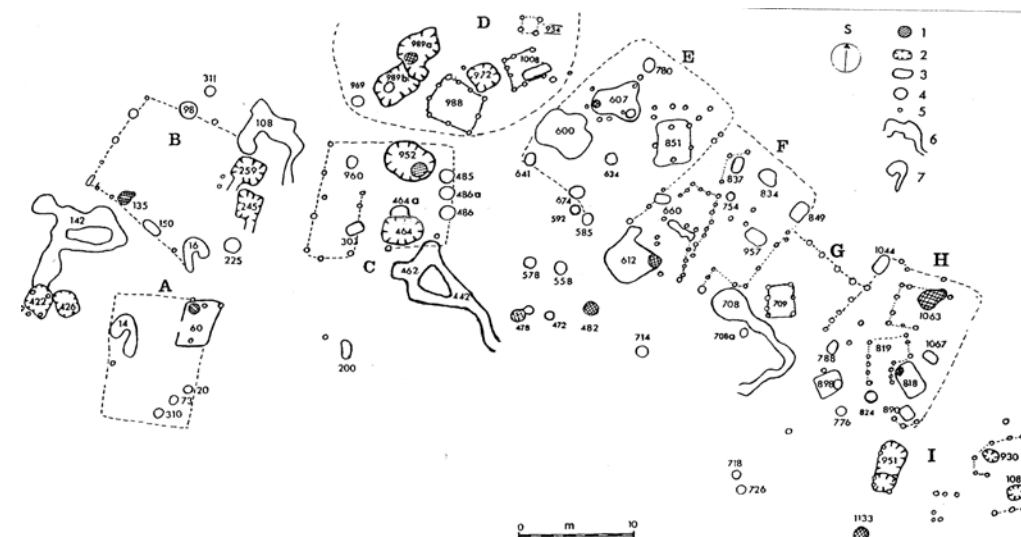
Obr. 1: Plán zaniklé středověké vesnice Mstěnice zahrnující všechny sídelní fáze, které se jen minimálně překrývají (převzato z Nekuda 2000).

většinou přesunuta o pár desítek metrů dál a znovu vybudována (NEKUDA, Vladimír, 2000). Celkem je možno rozlišit 5 sídelních fází – obrázek 1 ukazuje půdorysný plán, který zahrnuje všechny sídelní fáze (NEKUDA, Vladimír, 2000). V centru naší pozornosti pro účely zkoumání zde stojí především fáze 3 (2. pol. 11. století–polovina 12. století) a fáze 4 (2. polovina 12. století).

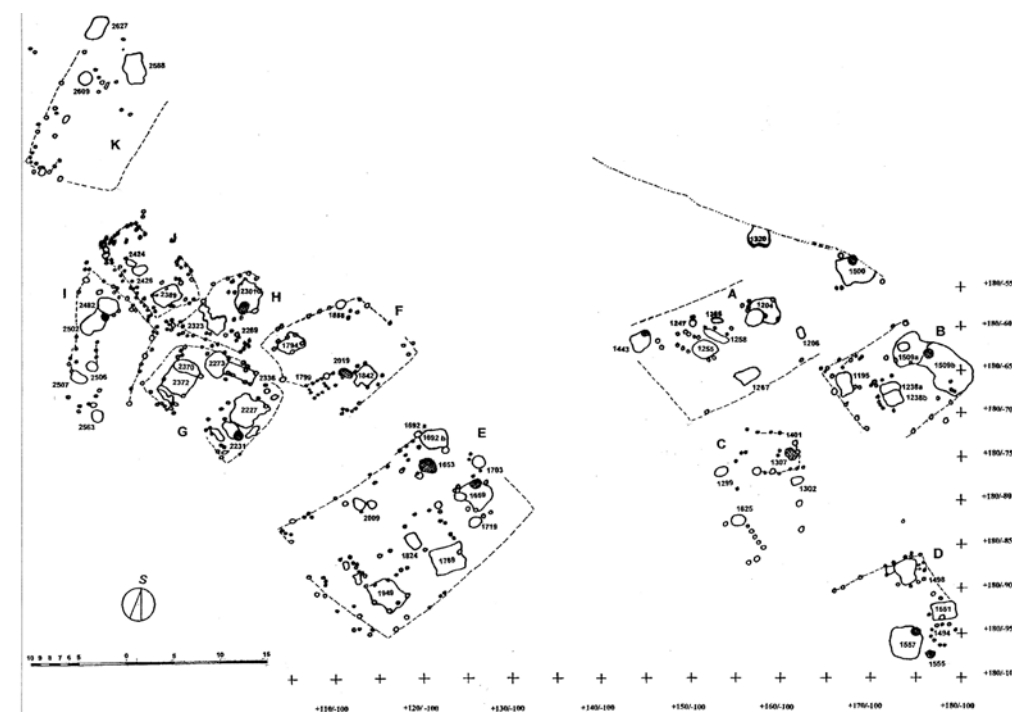
Ještě před samotnou analýzou je třeba zmínit, že půdorysná situace Mstěnic není ve všech fázích zcela jasná. Už samotný pojem usedlosti datované do období před 13. stoletím a jejího rozpoznání v terénní situaci problematizuje řada autorů (např. KLÁPŠTĚ, Jan, 2002). Nejčastěji zmiňovaným problémem je pak otázka, zda všechny usedlosti existovaly současně, nebo rozpoznání skutečné existence a průběhu ohrazení usedlosti. První problém je u Mstěnic v případě zde sledovaných fází 3 a 4 částečně eliminován faktem, že jejich počátku předcházejí požáry, po kterých byla ves vybudována znovu, a tím, že obě fáze trvají kolem 50 let, a je proto nepravděpodobné, že by se usedlosti tak často přesunovaly. Druhý argument o nespolehlivosti určení existence usedlosti a průběhu ohrazení je samozřejmě platný, i když zůstává faktem, že kulové jámy objevující se ve fázi 3 v okolí domů zcela chybí v předešlých fázích spadajících do raného středověku. V analýze zde prezentované se proto podle autora výzkumu a pro účely možnosti srovnání s jeho interpretacemi (NEKUDA, Vladimír, 2000) přidržuji možnosti existence usedlosti. Avšak platí, co bylo řečeno úvodem, totiž že dokumentace se vyvíjí a manipulace s daty na této úrovni není samozřejmě vyloučena. Moje analýza zde tak může nabídnout alternativní přístup k jedné možnosti interpretace dat prezentované Nekudou (NEKUDA, Vladimír, 2000).

Jak bylo řečeno, obě zde sledované fáze osídlení začínají založením „nové“ vesnice po katastrofických požárech. Podle Nekudy (NEKUDA, Vladimír, 2000, s. 128) fáze 3 představuje výrazný posun oproti předchozímu osídlení fáze 2, markantní zejména v nárůstu počtu hospodářských staveb a vymezení jednotlivých usedlostí odpovídajících dvorům hromadného a skupinového typu (obrázek 2). Ve fázi 4 (obrázek 3), reprezentované dvěma uskupeními domů, pak osada „nedoznala podstatných změn ve srovnání s předchozím sídlištěm, a to jak ve stavební technice obydlí a hospodářských staveb, tak v organizaci usedlostí“ (NEKUDA, Vladimír, 2000, s.140). Autor výzkumu (NEKUDA, Vladimír, 2000) tedy popisuje sídelní situaci fází 3 a 4 jako velice podobnou.

Na takto hodnocené dvě fáze osídlení se nyní podíváme podrobněji z pohledu prostorové analýzy. Aby bylo možné vůbec nějaké vztahy vyvozovat, je třeba vycházet z předpokladů teoreticky zdůvodněných a diskutovaných výše. Pro účely analýzy tedy předpokládám, že prostorové uspořádání vesnice není náhodné. Dále vybírám prvky, které by o konkrétní povaze této nenáhodnosti mohly vypovídat. Předpokládám důležitost centrálního prostoru nebo návsi pro život vesnice. Vycházím zde z faktu, že centrální prostor hraje potenciálně roli v jakémkoli zastavěném prostoru, který ho současně definuje. Konkrétní důležitost či vlastnosti této role pak odhaluje samotná prostorová analýza. Usuzuji, že obytné stavby a jejich poloha mají určitý význam v rámci vesnice i v rámci jednotlivých celků usedlostí. Určitý sociální význam může mít i hustota zástavby, dohlednost ze dveří obydlí a pravděpodobného vjezdu dvora, pozice (částečného) oplocení usedlosti či výběr typu obydlí mezi nadzemním domem nebo zemnicí.

Obr. 2: Plán sídelní fáze 3 vsi Mstěnice (převzato z Nekuda 2000).

Obr. 3: Plán sídelní fáze 4 vsi Mstěnice (převzato z Nekuda 2000).

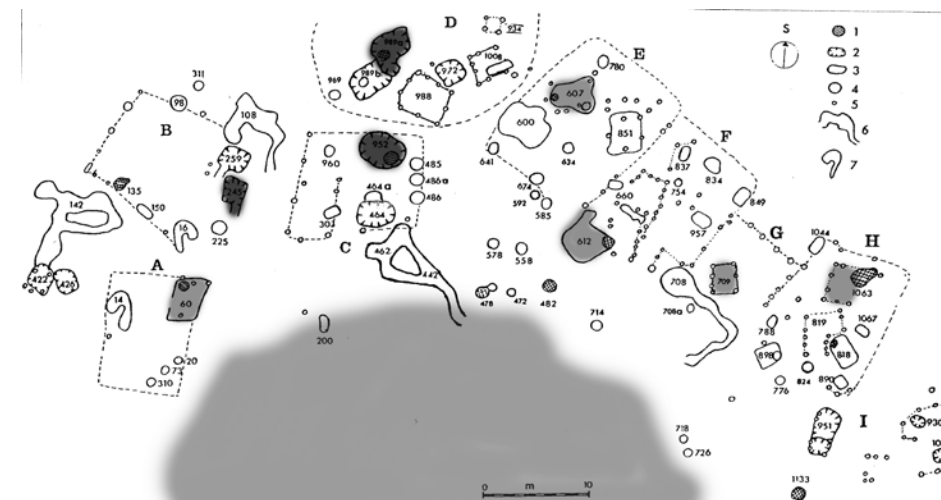
Pro zjištění prostorových vztahů ve vesnici a jejich případných změn tedy sleduji následující prostorové fenomény v obou sídelních fázích. Tyto fenomény můžeme rozdělit na ty, které hledají smysl v celkovém uspořádání vsi:

- Existuje nějaká „náves“ a odkazuje k ní nějakým způsobem uspořádání usedlostí? V jakém prostorovém vztahu jsou k ní usedlosti (tzn. obrácené k ní, uspořádané kolem, uspořádané podél)?
- Jakou plochu zaujímají usedlosti v poměru k celkové rozloze vesnice?
- Existují důkazy pro kúlové oplocení usedlostí a je více patrné především ze strany usedlostí obrácené ke středu nebo od středu vesnice?

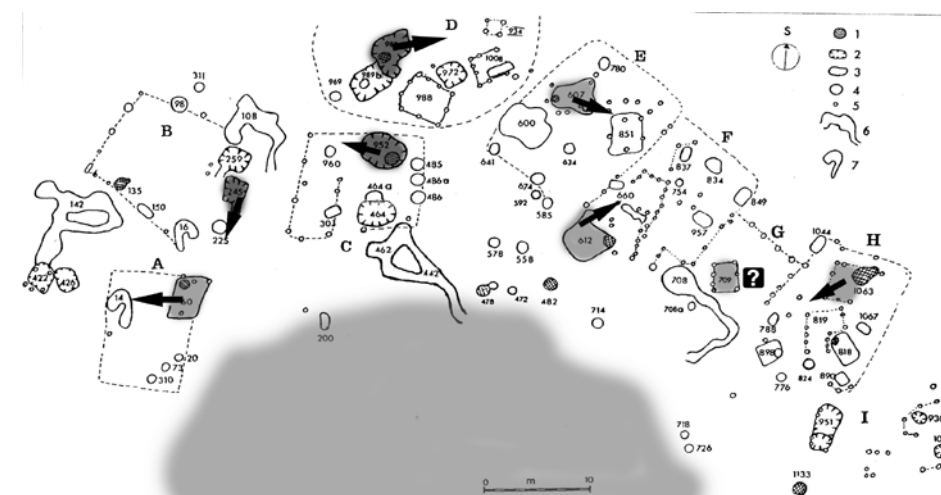
A fenomény, které analyzují prostorové vztahy v rámci jednotlivých „usedlostí“:

- Kolik bylo v jednotlivých fázích obytných nadzemních staveb v poměru k obytným zemnicím?
- Jaké je vnitřní uspořádání usedlostí a jsou zde nějaké pravidelnosti (např. viditelnost ze dveří domu, orientace vchodu do dvora ve vztahu ke vchodu do domu, rozmístění obilnic ve vztahu k domu)?

Ve fázi 3, jejíž existence je datována do 2. poloviny 11. století až poloviny 12. století, vidíme, že centrální prostor, který bychom mohli považovat za náves, se nachází v jižní části vesnice a zástavba je kolem něj postavena do půlkruhu (obrázek 4). Vjezdy do jednotlivých dvorů jsou bez výjimky obráceny k této návsi a všechna obydlí (jako stavba, nikoli jejich vchody) jsou i přes dvory z této návsi viditelné. Usedlosti zaujímají cca 68 % celkové plochy vsi. V této fázi se také objevují kúlové jámy jako stopy po oplocení usedlostí (NEKUDA, Vladimír, 2000). Pokud se soustředíme na vlastní stopy po kúlových jamách, jsou tyto patrné především na hranicích mezi usedlostmi tam, kde jedna navazuje na druhou (usedlosti E, F, G, H), anebo z vnější strany usedlostí obrácené od středu vesnice směrem ven. Co se týče vnitřního uspořádání usedlostí, setkáváme se s pěti obytnými nadzemními domy a třemi obytnými zemnicemi (vyznačeny na obrázku 4). Jejich vzájemné rozmístění v určitých částech vesnice se nezdá vykazovat pravidelnost kromě toho, že usedlosti s obytnými zemnicemi (B, C a D) se všechny nacházejí u sebe, přibližně v nejsevernějším bodu oblouku, který usedlosti svírají. U většiny obydlí ve fázi 3 zřejmě nebylo možné určit, kde se nacházel vstup do objektu, protože autor se o nich většinou nezmiňuje. Výjimkou jsou vstupy do domů v usedlostech A, E a F, které se nacházejí přibližně naproti otopnému zařízení (NEKUDA, Vladimír, 2000, s. 307). Je zde tedy pravděpodobnost, že pokračovala tradice z předchozí fáze 2, kdy se podle autora výzkumu (NEKUDA, Vladimír, 2000) prakticky všechny vchody do domů nacházely v protější stěně naproti otopnému zařízení. Pokud bychom toto pravidlo aplikovali ve fázi 3, pak ze vstupních dveří žádného obydlí nebylo přímo vidět dál než na dvůr dané usedlosti (obrázek 5). Dohlednost z návsi do dveří obydlí nebyla umožněna. Konečně rozmístění obilnic ani dalších hospodářských staveb ve vztahu k domu se nezdá vykazovat žádné pravidelnosti.

Obr. 4: Plán sídelní fáze 3 vsi Mstěnice (převzato z Nekuda 2000), doplněný šedě zvýrazněným centrálním prostorem (návsí). Dále jsou zvýrazněny obytné nadzemní domy v usedlostech A, E, F, G, H – světle šedě a obytné zemnice v usedlostech B, C, D – tmavě šedě.

Obr. 5: Plán sídelní fáze 3 vsi Mstěnice (převzato z Nekuda 2000). Doplněno o šipky, které znázorňují směr výhledu ze vchodu jednotlivých obydlí.

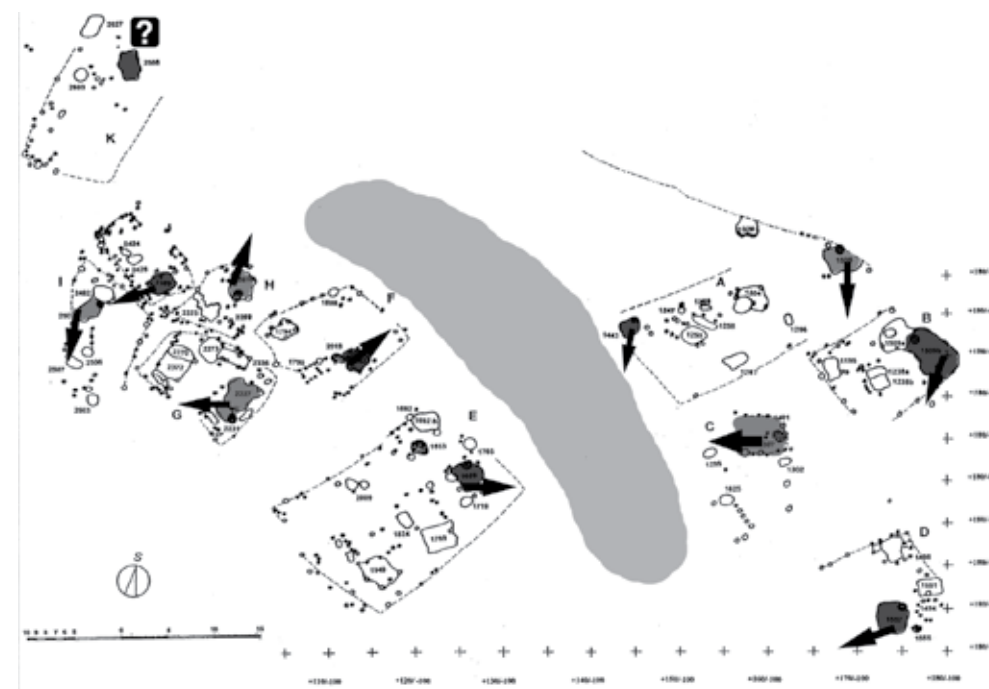
Ve fázi 4, datované od poloviny do konce 12. století, vidíme, že se zásadně změnilo prostorové uspořádání vesnice. Náves či centrální prostor se nyní nachází mezi dvěma liniemi staveb, východní a západní. Zástavba vsi již k centrálnímu prostoru neodkazuje, a to i v případě, že se soustředíme pouze na západní část (východní je Nekudou

2000 interpretována jako specializovaná řemeslnická oblast). Parcely usedlostí jsou k sobě obráceny „zády“ a vjezdy do dvorů jsou orientovány tak, že některé míří na náves, a některé od návsi, ale nikdy nenabízí výhled na stejné místo a ani pohled z jednoho dvora do jiného, což je patrné zejména ve východní části vesnice. Usedlosti zaujmají 72 % celkové plochy vesnice. Ohrazení doložené pozůstatky kůlových jam je již zřetelné po celém obvodu usedlostí. Sledujeme-li vnitřní uspořádání usedlostí, setkáváme se s šesti nadzemními domy a pěti obytnými zemnicemi. Nekuda (NEKUDA, Vladimír, 2000) určuje vstupy do objektů u obydlí usedlostí B, E, G a J. U těchto obydlí je opět zachováno umístění vchodu přibližně naproti otopnému zařízení, a jestliže toto uspořádání předpokládáme i u ostatních objektů, pak se objevuje zajímavé nové uskupení (obrázek 6). Vchod do obydlí usedlosti K nebylo možné určit, protože nebylo lokalizováno otopné zařízení (NEKUDA, Vladimír, 2000). Ačkoli, jak bylo řečeno, z návsi již není viditelnost do vjezdů do všech jednotlivých dvorů usedlostí jako ve fázi 3, naopak vchody do obydlí nyní umožňují výhled ven mimo vlastní usedlost skrze vjezd do dvora. Pravidelnost v rozmístění dalších staveb v rámci usedlostí se opět nepodařilo zjistit.

Ačkoli tedy platí, že domy v obou obdobích jsou jednoprostorové a že se princip samostatných ohrazených usedlostí zavedený v polovině 11. století skutečně v obou fázích 3 a 4 nemění (NEKUDA, Vladimír, 2000), po analýze prostorových změn ve vesnici je zřejmé, že se zásadně změnilo zejména chápání centrálního prostoru a vztahů mezi jednotlivými usedlostmi. Velikost zastavěné plochy v poměru k celkové ploše vesnice se nezměnila, a tudíž prostorové změny zřejmě nesouvisí s plošnou rozlohou zastavěné plochy. To, co mohlo motivovat tyto změny, byly nové společenské poměry. Ve fázi 3, kdy se objevilo rozdělení vsi do usedlostí (NEKUDA, Vladimír, 2000), byly tyto orientovány tak, aby byla umožněna viditelnost do dvorů z centrálního prostranství návsi, ale viditelnost do obydlí byla znemožněna natočením vchodu v jiném směru než k vjezdu do dvora. Naopak ve fázi 4, ačkoli je náves samozřejmě stále ve středu vesnice, usedlosti už k ní prostorově neodkazují. Některé vjezdy do dvorů míří k návsi, a jiné od ní. Vjezdy do dvorů se nyní také „odvrací“ jeden od druhého, čímž je zajištěno větší soukromí, a vchody obydlí mohou být nyní na jedné spojnici s vjezdy do dvorů. Toto uspořádání umožňuje obyvatelům větší kontrolu nad prostranstvím i před vlastní usedlostí, aniž by bylo narušeno jejich soukromí. V obou fázích osídlení, které zde byly podrobněji zkoumány, byly tedy stavěny stejné typy domů, fungoval princip vymezených usedlostí a návsi ve středu vesnice a, jak se může zdát, „osada nedoznala podstatných změn“ (NEKUDA, Vladimír, 2000, s. 140). Nicméně analýzy dohlednosti a prostorového uspořádání zde naznačují společenskou změnu v chápání úlohy návsi jako centrálního prostoru a významu soukromí v rámci usedlostí a jednotlivých obydlí.

2.3. Pfaffenschlag

Ve druhé příkladové studii je pozornost věnována další moravské zaniklé středověké vesnici Pfaffenschlag, datované do 13.–počátku 15. století (NEKUDA, Vladimír, 1975).

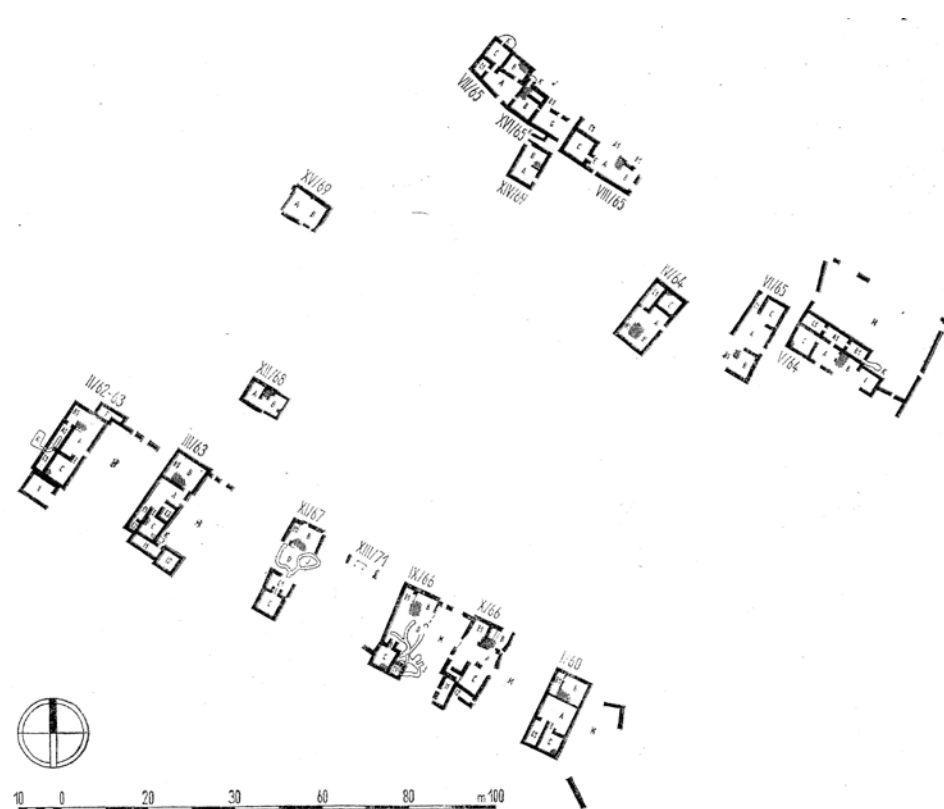

Obr. 6: Plán sídelní fáze 4 vsi Mstěnice (převzato z Nekuda 2000). Doplněno o šedě zvýrazněný centrální prostor (náves) mezi dvěma liniemi usedlostí. Světle šedě – obytné nadzemní domy, tmavě šedě – zemnice. Šipky označují směr výhledu ze vchodu obydlí.

Jak bylo osvětleno výše, tato ves je zde vybrána kvůli detailní dokumentaci jednotlivých domů a jejich povaze, která umožňuje bližší analýzy prostorového uspořádání vnitřního prostředí jednotlivých obydlí. Půdorysná situace není v tomto případě problematická jako u vsi Mstěnice; základové půdorysy struktur jsou zde víceméně jednoznačné.

Narozdíl od vsi Mstěnice se zde tedy soustředím na hledání pravidelností a skryté logiky v uspořádání místností středověkých domů. Předpokládám, že vnitřní prostorové uspořádání jednotlivých domů a vesnice není náhodné. Je využito především myšlenek přístupové analýzy Hilliera a Hansona (HILLIER, Bill a Julienne HANSON, 1984), která chápe jednotlivé místnosti jako uspořádané na určitém počtu úrovních od vchodu do domu. Klíčovým kritériem pro zařazení místnosti na určitou úroveň je počet místností, kterými je nutno projít, abychom se k ní dostali (HILLIER, Bill a Julienne HANSON, 1984). Místnosti umístované v nejzazších, od vchodu nejvzdálenějších úrovních pak lze považovat za „nejsoukromější“ (např. GILCHRIST, Roberta, 1994). Centrální prostor vesnice (neboli náves), hustota zástavby usedlostí a principy dohlednosti a poloha dvora vůči obydlí jsou i zde chápány jako nenáhodné a mající společenský význam.

Z celkového počtu 16 dokumentovaných domů (obrázek 7) je jich pouze 7 vhodných k analýze díky tomu, že jsou zachovalé a dostatečně komplexní, a je tedy možné rozčlenění do úrovní s určitou výpovědní hodnotou. Jsou to domy I, II, III, V a VII a částečně i domy IV a VI. K analýze nevhodné jsou domy XII, XIV a XV jako domy jednoduché, pouze o dvou místnostech (úrovních). Domy VII, IX, X, XI, XIII a XVI se nedochovaly dostatečně pro účely prostorové analýzy, zničené zdivo nedovoluje určit přesné rozložení místností. Toto dělení nemá vztah ke klasifikaci Nekudy (NEKUDA, Vladimír, 1975, s. 88) na 10 domů trojdílných, 5 dvojdílných a 1 žernovový mlýn, avšak je třeba zdůraznit, že v analýze jsou zastoupeny především domy trojdílné, a to právě kvůli počtu jejich místností, který se pohybuje od 5 do 7. V analýze zastoupené domy však reprezentují obě části vsi, severní i jižní (přesněji severovýchodní a jihozápadní), rozprostírající se ve dvou přibližných liniích podél centrálního prostoru (obrázek 8).

Obr. 7: Plán zaniklé středověké vesnice Pfaffenschlag (převzato z Nekuda 1975).

Typem prostorové analýzy zde použité se tedy můžeme pokusit zodpovědět následující otázky:

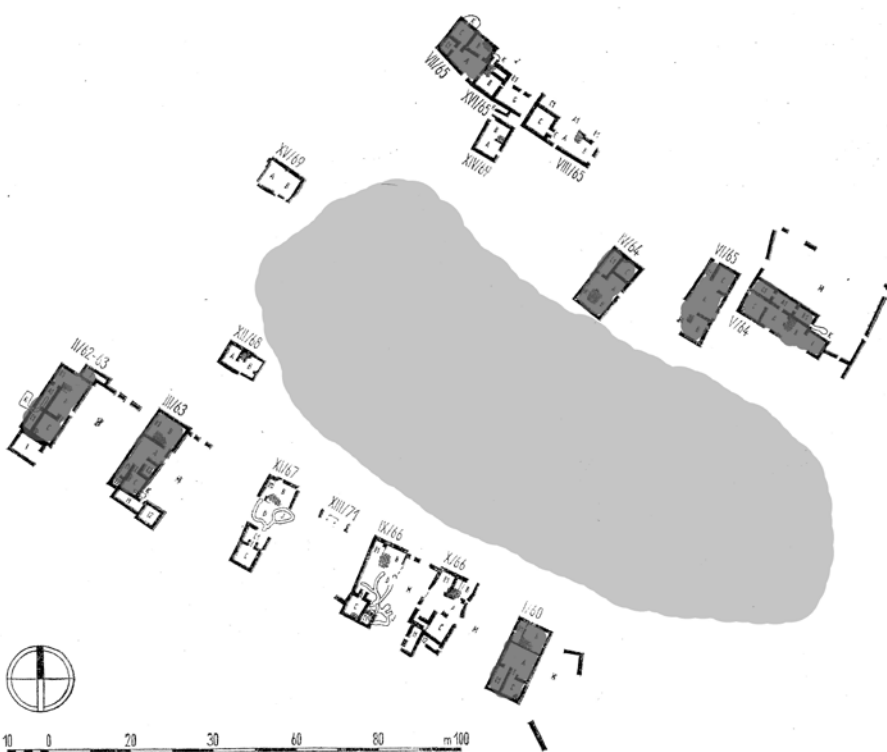
- Objevují se nějaké pravidelnosti v rozložení místností na určitých úrovních? (Např. je nějaký typ místnosti opakovaně umisťován do nejvzdálenějších úrovní od vchodu domu?)
- Jaká je dohlednost do dalších úrovní z místnosti bezprostředně u vchodu do domu (síně); potažmo jak velký důraz je kladen na soukromí ve vzdálenějších částech domu?
- Upravuje ne/existence dvora nějak prostorové vztahy domu a okolí (tzn. změny v dohlednosti a dopad na soukromí obyvatel domu)?

Obrázek 9 znázorňuje prostorové uspořádání místností analyzovaných domů v úrovních od vchodu. Je třeba zdůraznit, že při analýze autorka vycházela také ze slovního popisu prostorové situace publikovaného Nekudou (NEKUDA, Vladimír, 1975), proto ne všechny faktory zahrnuté do analýzy jsou okamžitě patrné z nákresu půdorysu vsi na obrázku 8. Například ne/existence spojovacích chodbiček u jednotlivých domů je Nekudou (NEKUDA, Vladimír, 1975) upřesněna v textu; stejně tak dvůr není pouze jakýmsi „před-prostorem“ a je uvažován pouze u těch domů, kde byla jeho existence a pozice potvrzena terénním výzkumem, proto se u některých domů v analýze nevyskytuje. Vchod do domu I je Nekudou pouze popsán jako situovaný ze dvora M do místnosti A. U domu II je prostor mezi místnostmi A a B1 uvažován jako další samostatná místnost, rovněž na základě Nekudova popisu (NEKUDA, Vladimír, 1975). První úroveň je reprezentována vždy buď první místností u vchodu do domu, nebo dvorem, pokud tento je umístěn před vchodem. Pro zjednodušení zde zachovávám označení místností použitá Nekudou (NEKUDA, Vladimír, 1975). Z přístupové analýzy je již možno pozorovat určité pravidelnosti v uspořádání domů. Kromě domů IV a VI, jejichž prostorové uspořádání je také značně nejisté díky problematické terénní situaci (NEKUDA, Vladimír, 1975), se rozmístění místností v jednotlivých domech pohybuje na třech až šesti úrovních. Zajímavá je úloha spojovací chodbičky E, která se v jižní polovině vesnice bez výjimky objevuje před místností C interpretovanou jako komora (NEKUDA, Vladimír, 1975). Ačkoli tato chodbička zaujímá jen malý prostor a netvoří místnost jako takovou (proto je také v grafech na obrázku 9 umístěna „mezi“ úrovněmi, a tím neovlivňuje vlastní „hloubku“ obydlí), měla určitě vliv zejména na omezení dohlednosti a zvýšení soukromí v dané místnosti. Rovněž pozice sklepů (označených K) vykazuje pravidelnost, protože v domech, kde se objevují, se bez výjimky nacházejí v nejzazší, od vchodu nejvzdálenější úrovni, a jsou tak „chráněny“ zbytkem domu.

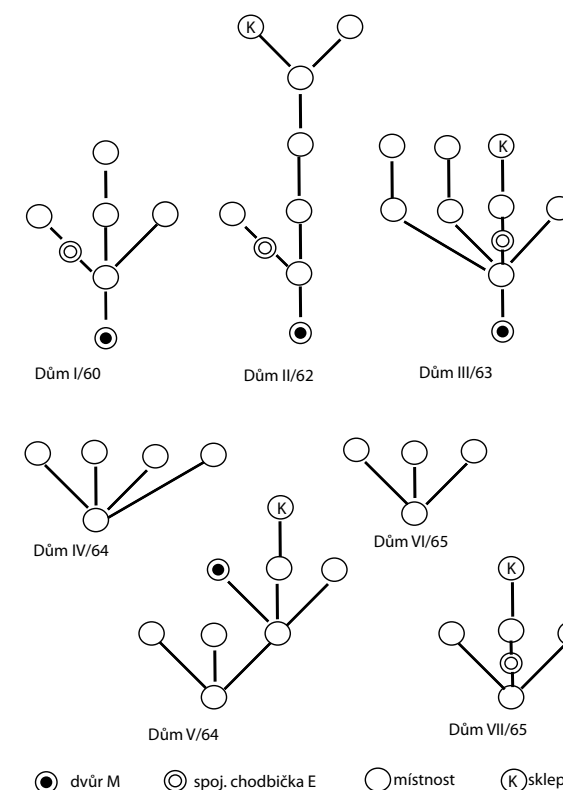
Porovnáme-li orientaci vchodů do domů v jižní a severní části vesnice, nalezneme určité rozdíly. Vchody v jižní části vsi jsou obrácené vždy na východ ke dvoru domu, a vstupy jsou tudíž výhledově izolovány. Naopak v severní části vsi, ačkoli se vchody stále nacházejí převážně v okapové stěně domu, je orientace domů méně „řadového“ charak-

teru, a tudíž se setkáváme především s vchody, do kterých je umožněn dohled alespoň z části centrálního prostranství vesnice. Uspořádání místností ve vlastních domech se drží z řady lokalit známého uspořádání trojdílného domu, kdy vstupní síň se nachází v linii za vchodem a další dva trakty domu po jejích bocích. Výhled do ostatních místností kromě síně tedy není umožněn dříve, než se člověk ocitne uvnitř domu. Je zajímavé, že tento princip si zachovávají i menší dvojdílné domy, kdy druhý díl domu není umístěn za prvním, ale stranou, a brání tak opět výhledu dál než na první úroveň „hloubky“ domu (např. domy XII a XV). Neplatí to ovšem u domů V, VII a VIII, které se opět nacházejí v severní, více „otevřené“, části vesnice.

Pozice dvora M se rovněž ukazuje jako společensky důležitá. U domů I, II a III, jež se nacházejí v jižní části vesnice a mají nápadnou podobu „řadové“ zástavby, setkáváme se dvory umístěnými před vlastním vchodem do obydlí, tedy „chránící“ první úroveň vlastního domu – síň A. Vchody do domů jsou obráceny na východ, a tedy i dvory se nacházejí z východní strany a ze vchodu jednoho domu nabízí výhled pouze na zadní

Obr. 8: Plán vsi Pfaffenschlag (převzato z Nekuda 1975). Doplněno o zvýrazněný centrální prostor (náves) – světle šedě a domy vybrané pro prostorovou analýzu – tmavě šedě.

Obr. 9: Přístupová analýza vybraných domů vsi Pfaffenschlag (ilustrace autorka).

stěnu dalšího. U domu I, který se nacházel na nejuvýchodnějším konci této „řadové“ zástavby, a nemohl být proto „chráněn“ dalším domem, mohla plnit tento úkol část zdi, která se zde zachovala (patrná na obrázku 8) a která chránila dohled do dvora a ke vchodu ze směru od návsi.

Naopak u domu V na severní straně vsi nalezneme dvůr za domem až na třetí úrovni od vchodu. Zástavba v této části vsi se od jižní zásadně liší svým uspořádáním, což je patrné zejména z toho, jak domy navazují jeden na druhý. I dvory u obydlí VII, VIII, XIV a XVI bychom mohli díky uspořádání těchto domů předpokládat spíše ze zadní strany než před vchody (obrázek 7), ačkoli přesné určení odkryv neposkytl.

Lze tedy říci, že vnitřní uspořádání domů ve středověké vsi Pfaffenschlag alespoň v některých rysech vykazuje prostorové pravidelnosti, které lze pozorovat i na nepříliš rozlehlých, v mnoha ohledech „typických“ středověkých vesnických domech. Setkáváme se s rozdíly v organizaci prostoru mezi dvěma liniemi zástavby, severní a jižní. Jižní část vesnice je typická orientací vchodů do domu obrácených mimo

linii dohlednosti od centrálního prostranství, pozicí dvorů „chránících“ vstup do domu a „řadovou“ povahou zástavby, kdy každému domu je zajištěna stejná míra soukromí. V severní části vsi se naopak setkáme s domy bez dvorů nebo s dvorem umístěným až ze zadní strany domu. Do domů je umožněna dohlednost alespoň z části centrálního prostranství návsi. Uspořádání místností uvnitř domů v některých případech umožňuje výhled dále než do první úrovně „hloubky“ domu, s čímž se v jižní části vsi nesetkáme, pokud lze soudit podle informací poskytnutých odkryvem. Vnější i vnitřní uspořádání domů v jižní části vsi tak vykazuje větší důraz a snad i možnosti zdejších obyvatel kladené na zachování soukromí v rámci svého obydlí. Prostorovou analýzou byl rovněž zjištěn význam a značný důraz kladený na umístění sklepů do od vchodu nejvzdálenější a nejsoukromější úrovně domů. Lze tak usuzovat z faktu, že každý z analyzovaných domů se sklepem zachovává toto pravidlo. Stejně tak bylo zřejmě chápáno jako žádoucí i omezení dohlednosti do komory C prohloubením vchodu do této místnosti pomocí malé chodbičky E.

Závěr

Tato studie byla zaměřena na využití některých formálních a neformálních prostorových analýz pro účely sledování měnicí se úlohy návsi na středověkých vesnicích, důležitosti soukromí v rámci usedlostí, jednotlivých domů i konkrétních místností. Za tímto účelem bylo využito sledování uspořádání usedlostí, velikosti vsi v poměru k ploše zabrané usedlostmi, orientace dvorů, dohlednosti mezi návsi, vjezdy do dvorů a vchody do domů. V rámci jednotlivých obydlí pak byla využita přístupová analýza pro sledování pravidelnosti v uspořádání místností a důležitosti soukromí či „bezpečnosti“ v místnostech určitého typu. V případě Mstěnic bylo zjištěno, že ačkoli se v rámci dvou sledovaných období nezměnila podoba obydlí, usedlostí či poměr zastavěné plochy ve vsi, přesto může tento typ prostorové analýzy odhalit změny ve společenském chápání role návsi či v chápání a uplatňování principů soukromí určitých prostor. Analýza vsi Pfaffenschlag podobně osvětluje, jak můžeme pozorovat rozdíly a podobnosti mezi jednotlivými jednotkami dané vesnice, lépe proniknout do rolí přisuzovaných jednotlivým místnostem v rámci domů či pochopit důležitost soukromí v určitých vymezených prostorách. Mým cílem mimo jiné bylo rovněž poukázat na důležitost přijetí a využití „nestatistických“ metod, které jsou snad méně přesvědčivé pro matematika, ale neměly by být méně přesvědčivé pro archeology informované o moderní archeologické teorii a metodě.

Příspěvek vznikl s podporou Studentské grantové soutěže FF SGS-2010-43 Proměny sídlení a sociálních struktur jižních a západních Čech v čase dlouhého trvání a grantu „Hledání konkrétních archeologických struktur“ GA ČR 404/08/H007.

Seznam literatury

- ANDERSSON, Annika. (1997): Spatial analysis in time. Hammershus Castle. In: Andersson, Annika, Carelli, Peter a Lars Ersgård (eds.) *Visions of the Past. Trends and traditions in Swedish Medieval Archaeology*. Stockholm: Almqvist & Wiksell. s.645–670.
- BERESFORD, Maurice a John HURST (1990): *English Heritage book of Wharrah Percy – deserted medieval village*. London: Batsford.
- BINFORD, Lewis. R. (1981): Behavioural archaeology and the "Pompeii premise". *Journal of anthropological research* 37/3: 195–208.
- CHAPMAN, John. (1990): Social inequality on Bulgarian tells and the Varna problem. In Samson, Ross, ed., *Social archaeology of houses*. Edinburgh. s. 49–92.
- CLARKE, Grahame. (1954): *Excavations at Star Carr: an early Mesolithic site at Seamer, near Scarborough, Yorkshire*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DREWETT, Peter. and Sue HAMILTON (1999): Marking time and making space: excavations and landscape studies at the Caburn Hillfort, East Sussex, 1996–98, *Sussex Archaeological Collections* 137: 7–38.
- FAIRCLOUGH, Graham. (1992): Meaningful constructions: spatial and functional analysis of medieval buildings. *Antiquity* 66: 348–366.
- FOSTER, Sally. M. (1989): Analysis of spatial patterns in buildings (access analysis) as an insight into social structure: examples from Scottish Atlantic Iron Age. *Antiquity* 63: 40–50.
- GILCHRIST, Roberta. (1994): *Gender and material culture. The archaeology of religious women*. London: Routledge.
- HAMILTON, Sue a John MANLEY (2001): Hillforts, monumentality and place: A chronological and topographic review of first millennium BC hillforts of Southeast England, *European Journal of Archaeology* 4/1: 7–42.
- HILLIER, Bill. A Julienne HANSON (1984): *Social logic of space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HILLIER, Bill. (2007): *Space is the machine*. London: UCL.
- HODDER, Ian. (1978): *The spatial organisation of culture*. London: Duckworth.
- HODDER, Ian, ed. (1982): *Symbolic and structural archaeology*. Cambridge: University of Cambridge Press.
- HODDER, Ian. (1986): *Reading the past*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HODDER, Ian. (1989): *The meanings of things: material culture and symbolic expression*. London: Unwin Hyman.
- HODDER, Ian a Clive ORTON (1976): *Spatial analysis in archaeology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- JOHNSON, Matthew. (2010) (2nd ed.): *Archaeological theory: an introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- KLÁPŠTĚ, Jan. (2002): Středověká vesnice v proměnách našeho poznávání. In: *Civitas & Villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie środkowej*. Wrocław-Praha. s.327–338.
- KIRKMAN, James. (1954): *The Arab city of Gedi: excavations at the great mosque, architecture and finds*. Oxford: Oxford University Press.
- LAKE, Mark. W. a Patricia E. WOODMAN (2003): Visibility studies in archaeology: A review and case study. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 30: 689–707.
- LITTLEJOHN, James. (1963): Temne Space. *Anthropological Quarterly* 36: 1–17.
- LITTLEJOHN, James. (1967): 'The Temne House'. In: Middleton, John, ed.: *Myth and Cosmos: Readings in Mythology and Symbolism*. New York, s.331–356.
- NEKUDA, Vladimír. (1975): Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic. Brno: Moravské muzeum.
- NEKUDA, Vladimír. (1985): Mstěnice 1 – zaniklá středověká ves u Hrotovic. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.

Potenciál formálních a neformálních prostorových analýz pro sledování vývoje a uspořádání středověkých vesnic | Monika Baumanová

NEKUDA, Vladimír. (1997): Mstěnice 2 – zaniklá středověká ves u Hrotovic. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.

NEKUDA, Vladimír. (2000): Mstěnice 3 – zaniklá středověká ves u Hrotovic. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost.

PARKER PEARSON, Michael a Colin RICHARDS (1997): Ordering the world: perceptions of architecture, space and time. In: Parker Pearson, Michael a Colin Richards, eds., Architecture and Order: Approaches to Social Space. London: Routledge. s.1–33.

PREZIOSI, Donald. (1983): Minoan architectural design: formation and signification. New York: Mouton.

RAPOPORT, Amos. (1980): Cross-cultural aspects of environmental design. In: Altman, Irwin, Rapoport, Amos a Joachim.F.Wohlwill, eds.: Environment and culture. New York: Plenum. s. 7–46.

RICHARDSON, Amanda. (2003a.): 'Queens' Apartments in Medieval Palaces c.1160–1540: A Study in Access Analysis & Imagery. Medieval Archaeology 47: 131–165.

RICHARDSON, Amanda. (2003b.): 'Corridors of Power: A Case Study in Access Analysis from Medieval Salisbury, England'. Antiquity 77: 373–384.

SAMSON, Ross, ed. (1990): Social archaeology of houses. Edinburgh: Edinburgh University Press.

TILLEY, Christopher. (1994): A phenomenology of landscape: places, paths and monuments. Oxford: Berg.

VAŘEKA, Pavel. (2004): Archeologie středověkého domu I. Proměny vesnického obydlí v průběhu staletí 6.–15. století. Plzeň: ZČU.

Jan John

Možnosti a limity počítačové rekonstrukce minulých cest na příkladu Čertovy louky v Krkonoších

Abstract:

The article attempts to complement the partially known system between the deserted modern period mountain cottages in Čertova louka in Krkonoše. The reconstruction was undertaken with the use of frictional surfaces of raster-oriented GIS (Idrisi 32).

Keywords: deserted road networks, Krkonoše, modern period, GIS, non-destructive archaeological survey

Na úvod

Vedle tradičních objektů archeologického zájmu, jimiž jsou kupříkladu pohřební nebo obytné komponenty, je v poslední době stále více pozornosti věnováno i méně nápadným součástem sídelních areálů, mezi něž patří rovněž zaniklé cesty. Objevují se dokonce i hlasy volající po vytvoření samostatného oboru, který by byl zaměřen na studium minulých cest (KVĚT, Radan, 2003, s. 156). Tento článek je mírně upravenou verzí příspěvku předneseného na konferenci Počítačová podpora v archeologii 2, kterou pořádala plzeňská katedra archeologie roku 2003 v Nečtinech. Pravděpodobně se tehdy jednalo o první pokus využívající geografických informačních systémů (GIS) pro rekonstrukci cest v naší archeologii. Použitý postup se s odstupem několika let může jevit jako poměrně triviální, ale přesto si dle mého soudu zaslouží alespoň krátkou zprávu,